

BÁLINT PÉTER

*Veszélyes viszonyok**

Bármennyire is igyekeztem távol tartani magamtól az engem magába fogadó Annát, s a találkozásnak a gondolatát, képtelen voltam nem gondolni rá, szüntelenül az eszemben járt („addig jár a korsó a kútra, míg el nem törik”, gondoltam magamban az én különútimról), s hogy gyakorta rajta járt az eszem, képtelen voltam másra is odafigyelni, figyelmemet másra összpontosítani. „Nem az-e a vágyatok, hogy minél teljesebben egyesüljeteK, úgyhogy se nappal, se éjjel el ne mozduljatok egymás mellől?”

A reggeli ébredést követő kávézás közben elhatároztam, hogy aznap nem találkozom vele; szokásos reggeli szöszmötölésem alatt különféle elfoglaltságokat kerestem magamnak, hallgattam a rádió komolyzenei adását, a zene megfoghatatlan szépsége, érzékiséggel telítettsége az Annáéhoz hasonlított; akkurátusan öltözködtem, a zakómhoz illő mintás nyakkendők között hosszasan válogattam, a tükör előtt állva feleségem sminkjeivel igyekeztem eltüntetni a szemem alatti ráncokat, cserszömörccés vízzel szájat mostam, ám fésülködés közben a tükörből nem az ötvenéves magam, hanem Anna engem magába fogadó szelíd tekintete nézett vissza rám. Ezzel a magába fogadó szelíd szemmel néztem a kisfiúsan dacoló és terveket szövögető hervatag magamat, s szomorúan kényszerültem konstatálni, hogy az egykori kisfiúból mára csak mérhetetlen birtoklási vágya maradt meg, a szépség és halhatatlanság birtoklásának a vágya, és az anyjától örökbe kapott macskatermészete, mely igényelte a kényeztető simogatást, bársonyos ajkak érintését, az örökös törődést, s ha bármelyiknek híján volt, elhanyagoltnak és elárultnak érezte magát. Hiába is iparkodtam a reklámokból ellesett rafinált trükkökkel és gyógynövényekből készített szerekkel megállítani az öregedés nyomait, melyek e szelíd szemben talán nem látszottak szájalmasnak, nevetésre méltónak, gondoltam én, Anna nem tartotta taszítónak és rémisztőnek e nyomokat, csak éppen én nem tudtam mit kezdeni velük. Valójában Anna szelíd szemében egy megállapodott, a családi tűzhely melegét és az ő szerető ölelését egyaránt élvező középkorú férfi maszkjának sajátos színfoltjai voltak. Baltazár bácsikám alakja rémlett föl előttem a tükörrel szemközt állva, aki Weiss Judithhoz készülődése idején, gondolom, miután a pamacsával jól beszappanozta borostás arcát és beretvájával simára beretválta arcbőrét, majd bekente szesszel, hogy egyenlete-

* Részlet a szerző Hangok csupán c. készülő regényéből

sen simának és illatosnak tűnjék, frissen vasalt és keményített gallérú fehér inge fölé vette gumírozott nadrágtartóját, egy divatos operett-részletet dudorászott a tükör előtt, megkötötte nyakkendőjét, s mintegy saját maga biztatására adta ki a parancsot: „színpadra föl!” Felöltöje belső zsebéből sohasem hiányozhatott apai öröksége, az ezüst cigarettatárcája, miként nadrágja külön e célra varrt piciny zsebéből aranyozott zsebórája sem, melyet Weiss Judithtól kapott, egy nagyváradi ékszerésznél vásárolta, és a felső lapjába vésette Baltazár bácsikám monogramját. Indulás előtt vizes fésűvel megigazította frizuráját, tenyerével meglapogatta a választásnál az élt, ahogy a figarótól látta, s hogy meggyőződött róla minden rendben van öltözetével, bőr sétabottartójából előhúzott egy sétapálcát, fejébe nyomta kalapját s elindult a törzskávéházába. „Szolid elegancia az öltözködésben, mérték tartás a fecsegésben és a nőknek bókolásban”, ez volt Baltazár bácsikám jelszava; sem a kirívó hengegést, pöffeszkedést, kivagyiságot nem kedvelte, a parvenük és bárdolatlanok bizonytalanságát, kisebbségtudatát látta visszaköszönni a hivalkodásban, illetve néhány hírlapíró és művész feltűnési viselkedését konstataálta e meghökkentő ruházat viselésében, a hangoskodásban. „Nem kell feltétlenül kitűnni, harsánynak lenni, a szellemességgel kérkedni, Marcikám! A művelt ember onnét ismerszik meg, hogy képes zablát vetni a szellemére, megválogatja a szavait, nem erőszakos természetű, egy bonmot-ért nem árulja el eszményeit és gondolatait, mert a társaságbeli gyors siker mulandó, és megannyi haragost is szül az ember számára”, mondta egyszer nekem, s hiába voltam még abban a korban, hogy e szavak értelmét igazából föl sem foghattam egészen, velem sem volt hajlandó gügyögni, a gügyögést a másik lekicsinylésének és a szabatos önkifejezésre való képtelenségnek tartotta.

„Ha nincs valaki más, akiben hatásunkkal tükröződhetnénk, valójában rettentően egyedül vagyunk, írja Musil naplójában, s nekem megadatott más szemével és szemében látnom magam, hogy a rettentő egyedülléttől megszabaduljak”. Anna szelíd szemében, ha harsánynak és szertelennek nem is látszottam, gondoltam, szolid eleganciámmal és élénk társalgási szenvedélyemmel, csípős megjegyzéseimmel és a megfélemezhetetlen vágyak elkülönítéséről szőtt érveimmel mégis kitűntem, vagy még inkább feltűntem, s oly elragadtatottsággal hallgatta esztétikai érveléseimet, művészeti kritikáimat, mintha szeminaristám volna. „A szeminaristáim szemében látni magam, hidd el, nem lélekemelő, olykor talán bogarasnak, olykor fanyar humorúnak, máskor egyenesen elviselhetetlennek tartanak, mert örökösen kiigazítom őket. A következetesség és nagyvonalúság, s a lelkemből néha előhívható jószívűség összeférhetetlen kategória némelyikük gondolkodásában”, összegeztem Annának, kinek a szemében a rajongás és hűség együttesen tükröződött. Régi vágású professzorként a szemináriumon hagytam szeminaristáimat szabadon megnyilvánulni, vitatkozni, érveiket ütköztetni, mérlegre tenni, és magam csak ki- és helyreigazítottam gondolataikat egy-egy esztétikai okfejtés vagy műelemzés kapcsán. „Ugyanazt a felkészültséget és tapasztalatot

várod el hallgatóidtól, amit te évtizedek szorgos munkájával szereztél meg”, mondta Anna az egyik szemináriumon részvétele után, s mivel először hallott saját közegemben megnyilvánulni, olvasmányélményeim felidézése, szavaim fűzése, egyfajta rendbe állítása, másféle asszociációkba ágyazhatósága, amire utaltam, újfent diákká varázsolták, s együtt érzett a nála alig fiatalabb hallgatókkal. „Nem, az önálló erőfeszítést és véleményformálást várom el tőlük, a tudás egyfelől elmélyülést, másfelől összeszedettséget feltételez. Nem szeretem a lusta, mások út- és iránymutatására váró hallgatókat, akik fáradtságos és hiábavaló dolognak gondolják az olvasást, a műelemzést”, válaszoltam Annának, akivel ölekezéseinket követően, hogy agyamról fölszállt a köd, gyakorta vitattunk meg egy könyvet, kiállítását, színházi előadást, s hogy megvitattuk, közös életünk részévé tettük, többé nem magukban léteztek, magukba zártságban, észleleteink és érzéseink sajátos fénye vetült rájuk, csak a mieink voltak olyanképp, ahogy szétszedté és újra összerakottá váltak megvitatásuk során. „Benjaminnek igaza van, amikor azt mondja, a helybeliek útikönyve mindig az emlékirat rokona, aki írja, gyermekkorát töltötte ott. A szülővárosról írni egyet jelent azzal, hogy a város múltját és saját gyermekkorunkat összemoszuk. Óhatatlanul is az emlékezet kútjából merítünk, egy sajtóságos optikából válogatunk, minek következtében nem a várost, hanem a mi képzeletbeli városunkat elevenítjük meg a meséinkben. Mi következik ebből édes Anna? Hogy amikor a szerelemről írunk, az elragadtatást okozó nőről képzeletünkben szőtt tündérmeséinket és daimonjaink keltette vágyainkat regisztráljuk. Nem pedig, miként sokan hinnék, a megszokottá váló pásztorórák, külső szemlélőnek mulatságos fogadkozások és ígéretések lajstromát készítjük el.” Anna érintett volt kijelentéseimben és képzelgéseimben, szemben ült velem, kivételesen, mert leginkább mellettem szeretett ülni, vállamra hajtva a fejét, vagy kicsit távolabb tőlem, hogy tekintetem szabadon érinthesse meg a tárgyakat, a képzeletem támasztotta lényeket és saját lényét, s mintha gyanakvása megerősítést nyert volna női ösztöneiből, melyek, hogy képzeletemben önálló életre kelt lényét érintettem, óvatosságra intették, s féltékenyen tekintett a másik nőre, saját képmására, aki zavarta önértékelését. Szerettem benne ezt a női gyanakvást az esztétizálással szemben, mely részben eltávolított jelenvaló lényétől, részben olyasfajta tulajdonságokkal, életeseményekkel, archaikus vonásokkal, vallomásokkal ruházta föl, melyek ismeretlenek lévén számára, folyton szellemi összeszedettségre, köldöknézésre készítették, holott a gondolatokkal eljátszozásban felrémlt előtte egy határ, az önvédelem határa, melyen nem szeretett volna átlépni a limbusoktól való félelmében. „Elég nehéz követni a gondolatmenetedet, kedvesem, s cseppet sem hízelgő, hogy a rólam szóló tündérmesédet esetleg jobban szereted, mint az általad birtokolt lényemet. Én a valóságos szeretőd szeretnék lenni s nem fantomkép.” „Nem írok, csak gondolkodom rólad, tünődéseim alanya és tárgya vagy, esztétikai alapon. Amíg az ember fiatal, meghökkenteni akar, ötven felé esztétizálni. A finom elkülönböltetések meste-

révé válni”, nem mondhattam el neki, hogy együttléteink után igyekszem minden elillanó élményt, benyomást és képzettársítást naplómbe rögzíteni, egy olyan jegyzetfüzetbe, melynek semmi köze sem a munkanaplóhoz, sem az irodalmi igényű önéletíráshoz, inkább kamaszkorom füzetéhez hasonlít, melyekbe önfleksióim, szorongásaim és életterveim gondos analízisét végeztem nap nap után. „Egy aktfestménnyel összevetve, köszönöm szépen, nem kérek belőle, inkább ölelj szó nélkül.”, „A képzeletem játékaának engedve szabad?”, „Igazából el kellene döntened, hogy engem szeretsz, avagy a képzeletbeli éneket? Néha, azt hiszem, jobban szeretem az önző és mohó kamaszt, akit magamba fogadok, mint az okos, megfontolt férfit, főképpen, ha rólam és szerelmünkről van szó”, zárta le a vitát duzzogva Anna, akinek életkora miatt nem lehettek tapasztalatai a szenvedélyes vágyak lohadtáról, az elmúlás melankóliájáról, egy rég elveszített kedves emlékének iszonyatos fájdmáról, a régmúltba vesző hangokról és képekről. Magam, az apjakorú férfi, olykor úgy tekintettem rá, mint egy múlt ködéből előbújó szépséges szeretőmre, akinek elegendő egy meghitt emléket felvillantani, egy feledhetetlen hangot adni, hogy egyben és egészen lássa mindazt, ami velünk történt, mert történetünk már azelőtt játszódott, hogy elkezdődött volna, s hiába ódzkodtam ellene, a végét is látom, a befejezést, melyről Annának halvány sejtelmé sincs, főként az elválás kegyetlen, filmvígjátékra emlékeztető módjáról. „Te voltál a mindenem”, mondom majd neki, „Kár, hogy nem értelek, én ugyanis nem egészen így éreztem”, válaszolja majd ő.

A délelőtti szeminárium után ráérősen elbeszélgettem egy-két érdeklődő hallgatóval Winckelmann örökös mániájáról, hogy mindent személyesen nézzen meg, testközelből, s ha lehet, többször is; a múzeumok és képzőművészeti albumok sajátos előnyeiről és hátrányairól; Verdi földvásárlási rögeszméjéről; a művészek készítette reklámplakátok és reklámszövegek termékenyítő hatásáról. Egy-egy hallgatóval hajlandó voltam akár órákig is együttolvasni és javítani értekezését, megszívlelendő tanácsokat adtam neki, saját olvasmányélményeimbe avattam be, megismertettem egyes konferenciákon elhangzott kutatások eredményeivel, hogy hadra foghatóvá váljék a tudás, amit felhalmoztam, s amelynek jó részét magam talán már nem is fogom mozgósítani idő hiányában. Konferenciákra neveztem be a sikeres hallgatóimat, ajánlólevelet írtam érdekükben, emellett a tanszéki fiatalabb kollégák tudományos munkáját követtem nyomon: készülő tanulmányaikat és köteteiket láttam el kritikus megjegyzéseimmel, a lap szélére írt tanácsok mindig kritikusak voltak. „Egyetlen egyszer élném meg, hogy az öreg nem kukacoskodik, nem javít ki, nem írja fölül mondataimat”, „Megszokod a rigolyáit, mint a jó hitves”, „Vajon a hitvese hogyan viseli a rigolyáit? Ott-hon is bírál, kiigazít, fölülír, vagy köztünk éli ki ebbéli hajlamát?”, „A munkamániások magukkal szemben is kegyetlenek, az önkínzást és napi robotot legfőbb erényüknek vélik, holott csak végtelenül magányosak, s ezt nem merik bevallani még önmaguknak sem”, hallom kollégáim vélekedését, s nincs szándé-

komban sem igazolni, sem cáfolni véleményüket. Magam is csak évek múltán tudtam megbocsátani egykori szellemi pártfogómnak, kritikai megjegyzéseivel örületbe kergető, örökös köldöknézésre kényszerítő idős barátomnak finom esztétikai kritikái miatt, melyeket nem feltétlenül éreztem perdöntőnek. Elég volt látnom szemében egy villanást, mennydörgésszerű villanást, egy homlokráncolást szemüvege fölött, hogy tudatosítsam magamban, megtalálta, kipécézte azt a pontot, gyengepontot, ahol gyengének vagy hibásnak találta gondolatmenetemet. Soha senki más nem vette a fáradságot, hogy kritikai megjegyzéseivel útbaigazítson, s hogy ezen az érdektelenségen tűnődtem az évtizedek alatt, beláttam a jószándékú kritikai odafordulás egyben részrehajlás is, nem magam megmutatása, hanem a másokban a jobbik énjének a feltárása és tudatosítása.

Délelőttönként rendszerint az egyetemi nagykönyvtár kutatójában vagy a tanzéki könyvtárban olvastam, mindkét teremben saját helyem volt, kizárólag nekem fenntartva, ezt az asztalra helyezett művészeti albumok és esztétikai tanulmánykötetek jelezték, melyekben képeslap méretű cédulákon kritikai megjegyzéseim sorakoztak. „B. Z. azt mondta az olvasóterem előtti folyosón egy ismert akadémikus kollégájának: 'lehet felőlünk bármilyen rendszer, bármilyen változás, mi akkor is akadémikusok maradunk'. Ezen eltöprengeni”, „S. Z. irodalmár mondta a minap: 'az én koromban már teljesen mindegy, hogy bal vagy jobb oldali sajtóban publikálok, én már csak klasszicizálni akarok.' A tanúságot megvonni”, „G. A. reményteljes tudományos karriert áldoz föl csupán azért, hogy számos tudományos bizottság oszlopos tagja lehessen, afféle megmondószeretpet tölthessen be – a hiúság természete többféle módon is megnyilvánulhat akár egyetlen emberben is”.

Elfoglaltságaim valameddig lekötöttek, de alig győztem kivárni az ebéidő leteltét, hogy telefonon keressem Annát, aki délutánonként a legelképesztőbb ürüggyel hagyta ott munkahelyét, „A képkeretezőhöz mentem, a hétvégi tárlat anyagát ellenőrizni, csakugyan olyan kereteket használt-e, mint amilyenben megállapodtunk”, „Elszaladok megnézni az öregúr szállását, egy Kossuth-díjast mégsem lehet csak úgy elfektetni”, „Átugrom a nyomdába, s miután megnéztem a katalógust, tegnap még tele volt betűelírásokkal, s hát a nevére mindenki háklis, azt hiszem már nem jövök vissza az irodába”, s jött is késedelem nélkül a találkahelyünkre, hogy mielőtt bármiről is beszélgetnénk, megcsodáljam aznap magára öltött ízléses ruhájában, megvolt benne a készítés a meglepetésre, olyan készülődéssel válogatta össze ruhadarabjait, akárha az első találkozásra készült volna. „Ha látnád, milyen csatateret hagytam magam után a hálóban, mire megtaláltam a kedvemre való öltözéket, elképednél! Szeretem, ha elbűvöllek, mosolyogni látom a szemed fehérneműim látványától”, „Milyen kár, hogy ilyen későn ismertelek meg, amikor a halálvágy és szerelemvágy drámaian összefeszülnek, megjósolhatatlan a vég”, s fecsegés közben hagytam levetkezni, ahogy a filmeken szokás, akkurátusan kigombolni az ingét, kokottos mozdulattal kilépni a szűk

szoknyájából, szép lassan letérni a fekete selyemharisnyáját, kikapcsolni a csipkés fekete melltartóját, letolni a vékony pántos fehérneműjét, és amikor valósággal reszkettem a legyűrhetetlen vágytól, számba haraptam izgatottságomban, hagytam éles kis fogaival a számba harapni, hátamba vájni körmeit, és halk, de egyre gyorsuló pihegések közt magába fogadott engem. Aztán, hogy e rítuson túljutottunk, e rítusra szükségem volt, hogy agyamról felszálljon a köd, ösztönlényem fölébe kerekedjen jobbik felem, a dolgokat szemlélni, elemezni és végig gondolni képes énem, szót lehetett váltani velem. „Komolyan azt gondolom, hogy gonoszak vagyunk, kékjesők”, „Óh, kicsim, hajlamos vagy moralizálni az ölelkezéseink után. A testi gyönyör benned mindig lelki kínokat okoz, szerintem imádod kínozni magad, abban is örömet leled. Nem akarok ehhez a lelki picsogáshoz asszisztálni”, „Érdekelne Annám, mire vagy kire szoktál gondolni ölelkezéseink közben”, „Óh, kicsim, régen rossz neked, ha másra, más dologra gondolkodok közben magamba fogadlak”, „M. szerint a hűség legerőteljesebb megnyilvánulásai hűtlenségre vallhatnak. Ez a titkolózás éberré tesz és féltékennyé”, „Ne akarj minden titkot meglesni”, „Erős képzelet szüli a történeteket, képzeletem erősebben működik, ha öllelek, minden ajzószer között te vagy a legerősebb”, „Néha illatokat érzek, dallamokat hallok, hangfoszlányokat, felerősödnek és elhalkulnak”, „Volt idő, valljam meg legalább magamnak, talán a viszonyunk legelején, hogy vén kéjencként azért rimáncodtam, kibírjam amíg te is elkészülsz az erődédel, az erős képzelet ugyanis gyors magömlést eredményez, s nem akartam szégyenben maradni”, „Az érzékiséged és férfierőd miatt ne legyenek skrupulusaid, vágyaimat feltűzelte, s teljesen kitöltötte”, mondta, s épp Anna visszaigazolási okán nem is voltak. Ellenben amikor elmesélte, miként játszotta ki férje éberségét, miután a szőnyegen ölelkezésünk alkalmával ledörzsölte hátáról a bőrt, s a látható bűnjelet képtelen lett volna megmagyarázni, mindenféle gyanúm támadt. „Amint hazaértem, legyőzve undoromat, kénytelen voltam szeretkezni vele a műterem padlószőnyegén, s úgy tettem, mintha örömet okozna a vele való ölelkezés. Hunyt szempilláim mögött téged láttalak, fölém hajolva és örömtől sugárzó arccal. Hallottam a mély hangodat. Borzalmas volt ölelkezni vele, elhíheted kicsim”, s hogy arcát elkomorolni láttam, ködfátyol ereszkedett rá, őszi reggel szokott efféle az erdőre, ahonnét varjúsereg káromása hallik, a gyűlölet hevességére és perzselő természetére ismertem. A mértéktelen vágyakozást és a heves gyűlöletet képtelenség elrejteni, tanult színészeknek sem mindig sikerül a színpadi deszkákról lelépve. „Éppen a nappali civakodás és az ellenszenv és a sivárság hajszolja őket éjszaka kicsapongásokba. Meglehet, egyszerre mindkettőnk igájába hajt érzékiségével”. Ez a leleményes fogás, melyet az ember sokkal inkább feltételez egy sokat próbált negyven körüli nőről, mintsem egy huszonévesről, szkeptikussá tett; bár természetemhez tartozik a hirtelen támadó rajongás mellett a csüggesztő kétkedés is, s a talmi, szellemtelen művészeti produktumok mindent elárasztó özöne is éberem tartja bennem a kételkedést, mégis olyan fáj-

dalmasan hasított belém Anna asszonyi találékonysága, hogy nem tudtam mosolyogni, kárörvendően sem, hanem mint a karámba zárt állat viczorogtam, fogamat összeszorítva. Az élősd, az önállótlanúságát hengegessel, hazudozással, morális gyöngeségekkel elleplezni vágyó festő-férje előtti félelme, szégyenkezése azt sugalmazta nekem, hogy viszonyukban léteznek olyasfajta meghitt szálak, benső szükségszerűségek, egymásrautaltságot erősítő tényezők, melyekről nem lehet tudomásom, s mindig is idegen maradok Anna mellett. A gondolataim idegenítenek el tőle, és pedig miután fölmerülnek, mert legbensőbb természetük szerint irányt keresnek a maguk terjeszkedésének, örvénymozgásának, letapogatják az illeszkedési és kitörési pontokat, ahonnét másfelé száguldanak, távoli messzeségbe, metafizikai távolságba, s többé már nem tudom nem a gondolatok szövénységéből látni személyét, saját magam zargatom bele ebbe a kelepcebe. „Mi azok vagyunk, akiknek mindig mindent be kell vetniük. A megcsalásnak semmi értelme számunkra, mert iszonyú belső nyomás alatt cselekszünk, és a tárgynak nincs más feladata, mint hogy ezt kiváltsa. Ezért gyermekien naivak vagyunk, amikor a szeretőnket meg kell ítélnünk. Még amikor a szeretőnk csak flörtöt és könnyű kis érzést akar csupán, akkor is annyira elvakultak vagyunk, hogy mindent oda akarunk adni neki – egész lelkünket. Nevetségesek vagyunk, de jó okkal”, olvastam föl Annának Musil Naplójából egy ölelésünk után, de a kommentárt igyekeztem megtartani a magam számára. „Anna testközeliében átváltozom, kamaszvonások és szívzúrók erősödnek föl bennem. Mintha szeretném, s ez a lenge érzés elég is, hogy a képzeletem működésbe lendüljön, s olyanokat képzelek lényéről, lelkéről, hogy összezavarodom megítélése idején”. A balkézről való nőben és az iránta táplált heves viszonyban megpillantott másik magunk folytonos színváltozása, gyors alkalmazkodó képessége, lelki intenzitása, elmaradhatatlan álomszövegetése, múlthoz és jelenhez kötődése erősebben foglalkoztatott, esztétikai és morális szinten, mint az érzékiségével, flörtölési szokásaival, magába fogadási hajlandóságával nyugtalanító Anna, aki nem lehetett a tudatában annak, hogy elvakultságomban egész addigi életemet, melyhez jobbra semmi köze sem volt, miként a többi nőnek sem, hajlandó lettem volna átírni, fölülírni, új összefüggésekbe helyezni, hogy őt birtokolhassam, s rajta keresztül a széthulló magamat is újra birtokba vegyem. „Fiacskám, azt hittem több eszed van, egy ötvenéves férfi, akinek családja van, megértő és szeretnivaló felesége, okos lánya, nem dobja oda egész életét egy, hogy is mondjam, hogy ne sértselek meg, fogasról leakasztott nőért”, „Miről beszélsz anyám? Nem is értelek”, „Áh, engem nem lehet megtéveszteni. Az anyai ösztöneim azt súgják és bizonyos elejtett szavakból arra következtettek, hogy a szerelem gyermekké, elvakulttá, naivvá tesz. Egy nő jelent meg az életemben. Felkavart, összezavart, ezt egy anya megérzi. Ne is tiltakozz! Mindig is ilyen rajongó és szerelmes típus voltál. Bár engem tudnál ilyen rajongással szeretni, én megérdemelném, hidd el kicsi fiam, vágyom a szeretetedre, de te másra pazarlod a szeretetedet. Igen, olyanokra, akik

egy könnyecseppet sem érdemelnek. De ha meghalok, majd hullajthatod a könynyeidet, késő bánat”, „Szerettem volna felolvasni neked abból az írásomból, melyet Barncusiról írtam, hogy”, „Óh, már megint azok a szörnyűséges alakok, tudod, hogy haragszom rájuk. Elvették tőlem a fiamat, az értem rajongó fiacskámat, aki már csak a szörnyűséges festőkért, szobrászokért és filozófusokért rajong. Ne olvass föl nekem, úgy sem érteném. Nem is értem, miért nem lettél inkább író, olyan szép családregegyeket írhattál volna, meg történelmi regényeket. Azokat szeretem olvasni. Lehattél volna egy Victor Hugo vagy Jókai, esetleg egy Pármai kolostort megíró híres író, milyen szép volt Gérard Philippe-pel a film is, de te nem hallgattál rám. Pedig a nők szerették volna olvasni regényeidet. Olyan ügyesen veszed le őket a lábukról, szédíted a fejüket és szívecskéjüket, hogy biztosan sikered lett volna íróként is nálunk”. „Édesanyám sok szép szava, de sokat intett a jóra, kit hallgattam, s kit nem soha...”

Folytonos gyanakvásomat igyekeztem elfojtani, s erre a leginkább megfelelő gyógyír volt, hogy Anna éppen időszerű terveit vitattuk meg. Anna egyre merészebb terveket szövögetett, olykor egy múlt századi híres író, festő, zenész életét kívánta bemutatni eredeti fényképfelvételeken keresztül, máskor írásos dokumentumokból és használati tárgyakból rendezett kiállítást, hogy a kor levegőjét érzékeltesse a látogatókkal, és én támogattam e terveit. Nagyon közel állt szívemhez azon terve, hogy a másodrendűnek ítélt vagy a perifériára szorított dokumentumokkal tegye vonzóbbá, megközelíthetőbbé egy-egy híresség életét, művét, mivel annyi érdektelen, tehetségtelen, szellemtelen ember unalmas kis életét, talmi sikerét nagyítja föl a média, takarásban hagyva a magasztalásra méltókat. A mindig ötletes és esztétikus kiállításokat rendező franciáknál láttam olyan művészi életművet és kort bemutató kiállításokat, mint amelyeket Anna eltervezett. Eredeti fotókat nagyítottak föl egy-egy hírességről, s a falakon körbeaggatták, különböző plakátok társaságában; üveges tárlókban helyezték el a személyes tárgyait: szemüvegét, óráját, tollait és kéziratait; a terem belső terébe vagy az illető saját bútorait vagy korhű másait állítottak ki, ezeket mintegy összekötötték a különböző színű selyemsálak, akár a halott szobájában szokás mindent feketével letakarni; s az érdeklődők figyelmét jól terelő feliratokon a hírességtől vett idézetek és róla szóló kommentárok olvashatók, melyek a személyeséget és személyiséget mutatják meg. „Olykor egészen elképesztően téves képzeletünk vannak egy-egy híres alkotónkról, s nem igyekszünk ezen változtatni. Az a sejtésem, erősíts meg ebben, nem is szeretnénk meglátni valódi énjüket. Mintha a nagyság, a dicsőség, a nemzeti büszkeség, a sérthetetlenség oly mértékben elfogulttá tenne bennünket, hogy az emlékezés fátylát borítjuk a nem kívánt részletekre. A nők inkább érzékenyek a részletek finomságára. Sajnálatos, de még mennyire, hogy egyszerűnek és magasztosnak igyekeznek beállítani azt, aminek a háttérben jellemgyöngöseség vagy hiányosság húzódik. A végletes érzelmektől szenvedő, súlyos vétkeiktől szabadulni nem tudó ember plasztikus, mint egy szo-

bor. Ezért gondolom, hogy a koszorús alkotókat a maguk ellentmondásosságával, hibáival egyetemben akarom megmutatni”, mondta Anna, s a sérthetlenséget fricskázó szándékán mosolyogva tettem hozzá, mintegy magamat megfricskázva „Majd megkapom, hogy a szentségtörő játékok mestere voltam melletted”, „Sem kevesebb, sem több haragosod nem lesz miattam”, „Meglehet, de irigyeim már így is szép számmal akadnak miattad”, s cseppet sem bántódtam irigyeim számának növekedése miatt, cselédtempónak gondoltam a szép szeretőmért való irigykedést, mely gyakorta pletykálkodásba és piszkoskodásba csap át.

Az egyik fizikus kollégám két évre szóló ösztöndíjat kapott Los Angelesbe, s itt hagyta rám a lakását, afféle legénylakás volt, másfél szobás, rosszul berendezett remetelak, ami viszont éppen megfelelt annak, hogy kiváltsuk a mocskos és zuhanyzó nélküli garniszállókat evvel a szolid, általunk némileg átalakított lakással, s miután berendezkedtünk, mindig itt szerettünk időzni, fájt hazamenni a komor sötétbe, belenézni hitvesem jóságát és megtörtséget, boldogságot és fáradtságot sugárzó szemébe, mely a szerelem örökkévalóságát és halhatatlanságát rejtette. Anna szorgos kezének nyoma mindenütt meglátszott a „menedékhelyen”, mintha újonnan kezdenék az életünket közös háztartásban, aminek előfeltétele a korábbi nyomok eltüntetése. „A vágy, amely mindegyik félben felébredt párja után, összehozta őket, átkarolták egymást és összefonódtak, egyesülésre áhítozva és végül behaltak az éhségbe és a tétlenség egyéb következményeibe, minthogy semmit sem akartak tenni egymás nélkül”. A konyha csakhamar új arculatot nyert, megannyi paraszttányér és festett szilke, művészekről ajándékba kapott kávéspohár és kedvenc francia borospoharaim, gyertyák és szárazvirágok sorakoztak a polcokon és ablakpárkányokon, s oly otthonosan mozgott a konyhában, akárha saját házának úrnője lenne, aki gond nélkül birtokolja a tárgyakat, hatalmát kiterjeszti életéhségem felett, s hol magával, hol különös ízű étkeivel táplált. „Olyan mohón eszel, kicsim, mint aki napok óta nem kapott enni. Nézd meg, lecsöpögtetted az inged is”, „Ezt a feleségem szokta mondani, asszonysíránkozás”, „Utálok a férjem ingén is a zsríftokokat, képtelenség eltüntetni, egyformák vagytok az evés közbeni óvatlanságban”. A fürdőszobában, a fürdőkádból és mosdó kivételével szinte mindent kicserélt; parfümjei, parfümös tégelyei és az én pipe-reeszközöim kéznél voltak, s mivel kéznél voltak, állandó illatfelhőbe burkolóztunk, testemet mindenféle gyógykenőccsel masszírozta, hátamból kidörzsölte az izomgörcsöket, s hálásan köszöntem meg neki erőfeszítéseit, hogy fizikai lételem görcsmentessé tegye. Magam számára is elképesztő volt testem romlandósága, csontjaim kopása és elmeszesedése, izmaim görcsössége. Míg az ítélőképességet egyre megbízhatóbbnak tartottam, képzeletem játékoságát a kései szerelemnek tudtam be, egyre áthidalhatatlanabbnak tűnt a test és lélek közötti szakadék, melyről nem lehetett nem tudomást venni. Épp ezt a kezdődő vagy már régóta meglévő rozogásomat eltüntetendő, fürdőköpenyt és háziköntöst is vásárolt nekem, mert saját mezítelenségi rögeszméjével szemben, szerette, ha ele-

gáns otthoni öltözékben szemlélem mezítelenségét, melyből magnetikus vonzalma és testének üde bája áradt. „Határozottan azt érzem, hogy szeretem azt a derűs és komoly, elrívülő szemű férfit, aki vagy, öröm veled lenni, milyen jó volna mindig veled lenni”, „Álom, álom, túlságosan is belevesztünk az élet élvezetébe, egymás élvezetébe”. „Élvezem a veled töltött órákat, tudod jól, hogy a férjem nem a partnerem. Szellemileg és lelkileg nem partnerem, nem ér fel hozzád. A szépség és bölcsesség szeretetének hiánya járja át, ezért közönséges és tehetetlen. Nem akarok több áldozatot hozni érte”. „A szerelem kiváló alkotó általában a művészi alkotás minden ágában, mert amit valaki nem tud, ami nincs hatalmában, azt másnak sem adhatja át, arra mást sem taníthat meg, mondja Platon”. „Márpedig én azt szeretem benned, amivé tettél, amit a szerelemben megtanítottál nekem, az öleléstől a méltóságvágyig”. Gyakorta csak egy kis bugyi volt minden viselete és egy begombolatlan férfiing, s néha ez éppúgy zavart, mintha leskelődő idegenként kaptam volna rajta e szemérmertlenségen, s nekem kellett volna szégyenkezniem biblikus bűnömért. Zavarba ejtett mezítelensége, mintha saját magam barátja volnék, aki Anna mezítelenségét látva kínosan érzi magát, mivel képtelen uralkodni bősziült vágyakozásán, láthatatlan erekción, s ezért attól sem riad vissza, hogy ajánlatot tegyen a mezítelen szeretőmnek, mint az egyik ügyvéd barátom tette, aki azt mondta Annának távollétemben, hogy szívesen elvinné magával bármelyik tengerpartra, akár két hónapra is, ha helyettem ő lehetne a szeretője. S persze saját magam barátjaként tehetetlennek is éreztem magam, s emiatt haragra gerjedtem a mezítelenség pusztá tényétől, ugyanis színlelnem kellett, hogy hidegen hagy, holott magnetikus vonzalmától majd megőrültem. Barátaimnak örökös gondot jelentett miként viselkedjenek velem szemben, miközben a szemlélődésbe visszahúzódva, gondolatban magukat helyettesítették velem, a szerepembe bújtak, s igyekeztek engem letaszítani, képesnek hitték magukat a helyettesítésre.

A rövid idő leforgása alatt jelentős vagyonra szert tett közjegyző barátom, aki padtársam volt valaha a gimnáziumban, kertelés nélkül megvallotta bőszi vágyakozását Anna iránt, s azt is, hogy ezt a felindultságát heti rendszerességgel egy garniszállón szokta csillapítani egy pénzen vett fiatal nővel, aki Annára emlékezteti, s amikor magába fogadja, Anna nevét sugdossa a fülébe, s ahogy mondta, a lány úgy megszokta már ezt a becézést, hogy magát is ezen a néven szólítja, amikor harmadik személyben beszél magáról. „A te Annád bármit megtesz neked, kérj bármit mókuskám, olyat is kérhetsz, amiről álmodni szoktál, hogy mit csinálsz egy nővel. Remélem nem leszel fukar a kicsikéddel, akkor elhalmozlak a testemmel, az ajkammal”, mondta a lány, mesélte, s azt vizsgálta a szememben, hogy nevetségesnek vagy közönségesnek tartom-e különös szokását. „Mondd, csinos a kicsike? Tessenék nekem? Elmondhatom, hogy nem szeretem a piszkafákat, örömtelenek, de a löttyedt nőket sem, közönséges tehének. Ha akarsz, átfestetem a hajamat, vörösre vagy feketére akarsz? Meséld nekem arról a nőről,

akiért fáj a szíved. El sem hiszed mennyi históriát hallottam már, tragikusait, szájalmasait, unalmasait mondanak el nekem a klienseim”. Meglehetősen mulatságos lehetett, hogy az Anna felől tudakozódó lány harmadik személyben beszélt magáról, mint az áruba bocsátott test gazdájáról, aki nem a saját testével bájolta el barátomat, hanem valaki máséval, egyelőtte ismeretlenével. „Elragadók ezek a fiatal lányok, ahogy kézen fogva ülnek egy panzió hátsó szobájában a kanapén, s miközben várakoznak, malacságokat sugdosnak egymásnak, kibeszélik klienseiket, rosszkedvüket. Szeretem meglesni, ahogy játszanak a nyelvükkel, kiöltik, egymásra nyújtogatják, egymást csókolgatják hegyes kis nyelvecskéjükkel. Egészen megőrülök értük. A nyelvükért, amikor kiöltik és az öledbe ülve a szádba hatolnak a kis nyelvükkel. Megfogtam az egyik kevésbé csinos lány dombocskáját, felkínálta magát, de botorságnak tartottam elhagyni az én kicsikémet”. A homlokánál kopaszodó, erősen szuszogó közjegyző barátom, aki a virilis listán előkelő helyen szerepelt, nem sajnálta a pénzt, hogy örömét lelje a nyelvüket öltögető lányokban, akik feledtették vele a jövedelmező hivatását, a név aláírásával megpecsételt szerződéseket, s mivel a helyen névtelen maradt, inkognitóban, nem háborgatták a piszkoskodó, kicsinyeskedő ügyfelek, maga volt ügyfél a malacságokat sugdosó lányok házában, elillant a rosszkedve, hagyta, hogy kicsikéje a kedvében járjon.

Vályi Lajoska édesanyja szakácsnő volt a megyei klinikán, s a napi ételmardékot a többiekkel testvérisen megosztva, ételhordóban hordta haza, sűrűn szótt cekkerét használta álcának. Egyszer láttam leszállni a villamosról és kacsázó járásával tipegni hazafelé, a természetfilmek pingvinjei rémlettek föl emlékezetemben, mókás járásuk, tömzsi testük és vastag nyakuk kísérteties rokonságot mutatott Karolina néniével. A tenyérnyi rántott húsok, méretes sült oldalas, ételhordóban összehűzött töltött káposzták mellett olykor egész rúd téliszalámi vagy húsos szalonna is jutott neki, úgyhogy a hűtőszekrényük állandóan zsúfolásig megtelt, amiért irigykedtem a jólétükre, az 1970-es években a jólét bizonyos fokmérője a nagy zabálás volt, s kevésbé vettem észbe, hogy Karolina néni így spórolta meg a havi kosztpénzt. Lajoska apja a vasút mozdonyjavító műhelyében dolgozott lakatosként, s mivel italos ember volt és a mezítlábas cigarettától folyton köhögött, köhögése a tüdőbajosok, a nikotinmérgezetek harákolását, köpködését juttatta eszembe. Nem látszott túlságosan erősnek, holott barátom elmondása szerint „Korábban legény volt a gáton, nem ijedt meg a saját árnyékától”, s ebben a lakonikus megjegyzésében egyszerre véltem felfedezni némi tiszteletet a gyermekkori apaemlék iránt és nem csekély megvetést az italos apával szemben. „Szégyenből iszik, szégyelli, hogy befolyásolható az ivócimborák által, szégyelli, hogy anyám ellenkezése ellenére abbahagyta az esti gimnáziumot, hogy egy senki, egy nagy nulla”. Lajoskát gyakorta küldte az anyja az állomásfőnökség melletti Kisvasutasba, ami igazi csehónak számított, szüette hajópadlóját fáradt olajjal kenték föl, a horganylemezzel megvasalt pult mögött hentes kinézetű csa-

pos állt, tömzsi ujjai közt ügyesen forgatta a söröskorsókat és decis poharakat, ahogy Lajoska mesélte, s neki kellett hazakísérnie az erősen imbolygó és átkozódó apját, aki nem vetette meg a kollégái meghívását, mivel Karolina néni igyekezett megszabadítani pénztárcáját valamennyi zsebpénzétől. „Nem azért hordom naponta az ételt, két szatyorral, hogy magának több jusson italtra. Ha én le tudok mondani mindenféle élvezetről, tanuljon meg maga is! Mindig csak ígéretet, egyébből sem áll ki, mint ígéretésből. Tele van már vele a padlás. De magának a rongy barátok és az ital fontosabb, mint a család. Vegye tudomásul, Lajoskákért csinálom mindent, a gimnázium után egyetemre megy. Punktum! Hogy ne ilyen naplopó legyen, mint maga! Fel is fordulhat felőlem, mit bánom én, ha elissza a máját is!”, mondhatta férjének pulykavörössé vált arccal, haragjának kitörését a gutaütésre hajlamosak vértolulása tudatosította bennem valahányszor elvörösödni láttam. Vályi Elemér bárgyún mosolygott kefe bajusza alatt, az italozástól örökösen bamba képet vágott, sosem tudtam eldönteni, hogy haragszik-e valakire, vagy csak hülyén vigyorgott, „Van az embereknek egy fajtája, komikusok, agyalágyultak, szerencsétlenek, akik alaphelyzetben idioták”; s fényesre kopott vasutas egyenruhájában afféle „sínbohócnak” tűnt, ahogy gyermek fővel becéztük a vasutasokat. Ha néha napján megfordultam náluk, ténylegesen csak megfordultam, mentem és már jöttünk is el, Lajoska szégyellte előttem az apját, aki fiatalurazta őt, „Mán megint gyüszmétel a fiatalúr, nem fogja a hely, az anyja meg tutujgatja, kitorli a seggét”, állandóan froclizta a pattanásai és gyér bajusza miatt, és iszonyatos hangnemben kötekedett vele, úgyhogy csakhamar parázs vitába torkollott párbeszédük, ami sem nem kezdődött, sem nem végződött értelmesen. Azt hiszem évek hosszú sora óta zajlott a két férfi monológja, s úgy haladt el egymás mellett, mint két sebesgözös a nyílt pályán, „Képtelenek vagyunk megfelelni egymásnak, elviselni a másikat. Nem a vasutast nem szeretem, hanem az élhetetlent, a kötekedőt, az engem folyton megalázót”. Láttam barátom kezét ökölbe szorulni, lángvörössé vált a feje, s alattomos kis pattanásai kevésbé virítottak fehér arcborján, azt hiszem ilyenkor dadogott is. Haragját csillapítandó, beültünk egy külvárosi sörkertbe, ahova a szomszéd házakból jártak a nyugdíjasok és a közelben dolgozó mesteremberek sörözni, s az anyjától kapott zsebpénzből megittunk egy pohárral, húséges hallgatótársnak bizonyultam álmai befogadásához, mivel magam is a közelgő önállóságomról ábrándoztam, arról az időről, amikor nem tartozom többé számvetéssel senkinek, nem köti meg a kezemet idegen szándék és akarat, hagytam, hogy kifüstölögje magát az apja ellen. „Világgá mennék, vagy katonának állnék, férfi módjára fizetnék meg neki”. „Édesanyám hol az az édes tej, kivel engem katonának neveltél? Adtad volna tejedet a macskának, ne neveltél volna fel katonának.”

A kamasz fiúk és apáik párbeszéde a legritkább esetben épületes; pontosabban az a baj ezekkel a párbeszédekkel, hogy bizonyos épületes jelleget öltenek, az apák szemlátomást a maguk vélt igazát szajkózzák és élettapasztalatukat óhajtják

átadni egy beavatási szertartás keretében, mely régóta az életbölcselet és túlélési stratégia híján van, egyedül a feltétlen tekintélytiszteletet követeli meg a tekintély szertefoszlása ellenére is, vagy éppen azt pótlendő. S bár kamasz fiúk csak a legkritikábban beszélnek leendő családterveikről, inkább a süldő vagy hirtelen nagylánnyá fejlődött gimnazistákat beszélnek ki, titkos választottjukról fecsegnek, meg a hódításaikról, melyek gyakorta egy biztató kézzorításban vagy ártatlan csókban merültek ki akkoriban, meglepő módon Lajoska sosem beszélt a lányokról, mintha valami nagy csalódásban lett volna része, amit magának akart megőrizni, ezért én sem firtattam a titkát. Pedig módjában állott volna időnként meginvitálni egy osztálytársnőnket valamelyik cukrászdába, mert édesanyja titokban nem csekély apanázzsal látta el, de félt, hogy az alattomos kis pattanásai és örökké dohos szagú ruhái miatt kellemetlen visszautasításban lenne része, holott a gimnázium kosárlabda csapatának a részét képezte, s ez némi rangot jelentett a lányok szemében, még ha állandó csereként került is szóba az edzőnél. Emlékeim szerint az érettségi évében, 1976 tavaszán, Vályi Lajoskával álltunk sorban a kassai TUZEX-bolt előtt, valódi amerikai farmerért; hajnalban vágunk neki az útnak autóstoppal, hogy megspóroljuk a szülőktől kapott vonatjegyárat és a sikeres vásárlást néhány korsó cseh sörrel megünnepeljük. A feketén vett dollárt a tornacipőnkben rejtettük el, a zokni alá, mert hallottuk, hogy időnként a csehszlovák határon alsógatyára vetkeztetik a magyar turistákat, s még a fogpasztás tubus tartalmát is kinyomják, elijesztendő a hozzánk hasonló seftelőket, pedig mi igazán kis hálnak számítottunk a heti vásárosokhoz képest, akik falusi búcsúban és piacokon árulták busás haszonnal a behozott farmert és dzsekit, meg a márkás tornacipőket. A sorban kizárólag magyar, illetve lengyel fiatalok álltak, mégsem mertünk belebonyolódni a politikai helyzet megvitatásába, köztudott dolog volt ugyanis, hogy rendszerint téglá is található a sorban állók között, akik feladják az embert a határon, persze inkább azokat figyelték ki, akik nagyobb tételben vásároltak. Úgyhogy amint megvettük a két-két farmernadrágot (az egyiket eladtuk, hogy a sajátunk szinte ingyen legyen), és egy sörkioszkban felhajtottuk a megérdemelt jutalmunkat, filléres melegítőnktől megszabadulva egy kertés ház előtt, magunkra húztuk mindkét zsákmányunkat, s a lehető legrövidebb úton, a Miskolc-felé vezető autóúton iparkodtunk hazajutni. Az egyik volt általános iskolai tanárom vett föl minket, még neki sem merésztük elmondani, hogy miért voltunk Kassán, a dómbeli Rákóczi-síremlékről áradoztunk, a Lőcsei házról, a határőröknek pedig, hogy nem kellett kiszállnunk a Trabantból, megjátszottuk az ártatlan turistát. „Ártatlanok voltunk, rászedtek bennünket, el-mocsarasították a lelkünket és álmainkat, szégyelleni valónak mondták álmainkat. Mennyi verseskötetet olvastam! Ma már bele sem lapozok, egybe sem. Csak a törvényt módosításokat követem nyomon”.

Vályi Lajoska, ahogy egyszer később mesélte, az egyetemi évek alatt, hétvégeken nyomdában dolgozott, hol a kötészeten pakolta raklapra a könyveket, hol az

éjszakai műszakban nyomott hírlapokat zsákolta, hogy a kollégiumi társakkal szünetben leutazhasson Balatonalmádiba egy hétre, vagy elmehessen a Gdansk melletti Sopotba, jazz-fesztiválra. „Na beszállsz, vagy maradsz, apukám? Nem érünk rá várni, hogy szaroskodj!”, szolt ki a kisteherautó fülkéjéből egy gimnazistatársa, amikor megálltak felvenni a stoppoló Lajoskát. Amilyen bátor és rámenős volt a kosárlabdában, olyan gyámoltalannak, gatyázónak tűnt a hétköznapokban, ezért örökké kereste a társakat, akikkel együtt lóghat, moziba vagy koncertre mehet, önbizalmát a másokkal való együttlét során találta meg, közöttük kiváló fecsegőnek és mókamesternek bizonyult. Ebben az időben egyszer összefutottam vele a vasútállomáson s meglepődve láttam, hogy hosszú haját növesztett és bozontos körszakállt, s hús egynehány évesen sörpocakot is eresztett. Némi kitérő után szemérmesen újságolta, hogy együtt él egy nála idősebb nővel, aki a fővárosi földhivatalban dolgozik, osztályvezetőként, akkor ismerkedett össze vele, amikor a fél éves gyakorlati idejét a hivatalban töltötte.

Ebben az időben egyébként unokaöcsémrel is összefutottam az állomáson, ahol csapatostul várakoztunk arra, hogy a nyírségbe vigyenek bennünket almát szedni, mert az egyetemisták akkoriban az őszi szemesztert az állami gazdaságban végzett ingyen munkával kezdték, s ahogy a vonatunkra vártunk, az unokaöcsém leugrott egy diákokkal telt vonatból, ő már hazafelé igyekezett az almaszedésből, hangos ováció közben megölelt és lakonikusan jegyezte meg: „Vigyázz magadra, ki tudja mikor látjuk legközelebb egymást”, mintha az unokaöcsém már tudta volna, hogy legközelebb csak negyedszáz év múlva látjuk viszont egymást. „Isten útjai kifürkészhetetlenek”, ismételt meg neki anyám mondását; Isten kifürkészhetetlen terve szerint unokaöcsém egy augusztusi napon, a találkozásunk után három évvel, felszállt a londoni gyorsvonatra egy hátizsákkal és odafelé szóló jeggyel, ami különös módon nem tűnt föl a határőröknek, és itt hagyta Kelet-Európát a maga évszázados nyúgeivel és háborúival, gyűlölködéseivel és határmódosításaival egyetemben, s beiratkozott az oxfordi egyetemre doktorálni, mert gyermekkorra óta atomfizikus akart lenni, s a Pesten szerzett diplomáját hasznosította terve valóra váltásához. „Életemben először miattad hazudtam”, mondta az unokaöcsém, aki a negyedszázaddal későbbi találkozásunk pillanatában megölelt s olyan természetesen sorolta közös gyermekkorunk emlékeit, mintha minden évben egy asztalnál ültünk volna valamilyen családi ünnepen. „A holdraszállást közvetített a televízió és te azt mondtad a nagymama kertjében, hogy ott van fenn a Hold, ott sétálnak rajta az emberek, s mivel a Nap kellő szögben világítja meg őket, az árnyékuk világosan látszik lentről is. S te azt kérdezted tőlem, látod őket? Nem mertem neked ellentmondani, és azt mondtam ellenkezés nélkül, hogy igen, látom őket, látom az árnyékukat. Egy fenét láttam, csak téged láttalak a Holdat bámulni, s félttem volna hülyének látszani, aki nem látja a Holdon járó űrhajósokat.” Magas homloka gyöngyözött, s olyannyira nekibuzdult, hogy azt hittem most újra dadogni kezd, a hevesen feltoluló indulatok,

a gyöngyözést kiváltó, soha el nem mondott emlékek beszédzavart okoznak. A kimondás zavarát. „Sem mire sem emlékszem ebből, milyen különös, pedig kiválnak hittem a memóriám”, „Ma már tudom, hogy te sem láthattad őket, csak hencegtél. Máig emlékszem, hogy szégyenkeztem életem első hazugsága miatt. Megfogadtam, hogy soha többé nem hazudok, s bárki, legyen az idősebb, okosabb vagy nagyobb, rá akar venni a hazugságra, nemet mondok neki”. Akkor pedig én hazudtam, amikor a tudományos érveit sorakoztatta, hogy miért is lett volna fizikai és optikai képtelenség a Földről, nagyanyánk kertjében, szabad szemmel látni a Holdon járó amerikai űrhajósokat, s rákérdezett, hogy értem-e amit mond, s bár ésszel fölfogtam a mondatait, csak éppen a magyar mondatainak bizonyító értéke maradt homályban előttem, s hümmögtem, mint aki előtt megvilágosodik egy talány, voltaképpen feledni óhajtottam ezt a későn kiderülő incidenst és saját felfogóképességem hiányosságait. „Oké, most már legalább tudod, hogy miért nem akarok olyan országban élni, ahol a nagyobbak, az erősebbek, a politikusok és az okosok gátlástalanul hazudozhatnak, s következmények nélkül megteveszthetik a kismizmizetteket, akik nem merik azt mondani, oké, uraim, elég volt a hazugságból, terítsük ki a kártyákat és játsszunk nyílt lapokkal. Ti magyarok mindig cinkelt kártyával szerettek játszani. A blöffölés és csalás és adóssághalmozás afféle úri passzió. A nagyapánk is ilyen hamiskártyás volt.” „Egyetlen éjszaka alatt nyert egy budai villára valót és reggel el is veszítette. A cselédlány ölen vigasztalta magát”. Mindez csak mint családi legenda terjengett a szülők száján; a legendáriumok nem mellőzik a túlzást, az elrajzolást, de hogy volt némi igazságmagva a kártyacsatáinak, abból következtettem, hogy bárhányszor szóba hozták előtte, somolygott, nem akart színt vallani, mintha azt mondta volna „lári-fári, nagyobb a dolog füstje, mint a lángja”. „Ezt a történetet én nem ismerem, sosem láttam kártyázni, a mamát igen, de a papát soha”, „Apám mesélte, szeretett efféléket mesélni, mintha irigyelte volna az apját kicsapongásaiért”. Az ebédlőasztalnál ült a családi ünnepeken, s míg a többiek az ételt kanalzták, rettenetes történeteket mesélt az apjáról, saját gyermekkoráról, a hatvanas években viselt dolgairól, s noha a századjára hallottuk az unalomig ismert történeteket, egyikünk sem szakította félbe a szégyenletességük okán nagyon is félbeszakítani vágyott történeteket. Az újramondás során nem adott hozzá semmit a történeteihez, ez tette kínossá hallgatásukat, no és a sokadszori ismétlés nyomán felismert szégyenkezés a rettenetes, közönséges, nagyon is közép-európai nyomorúságos történések miatt. „Az a baj, bátyuska, hogy az emigrációban is csálnak és hazudnak és gyűlölködnek a magyarok. Egyszerűen nem értik meg, hogy Kelet-Európa mizériája senkit sem érdekel egy bizonyos határon túl. Az én kollégáim, egy Jasiból való román, egy kassai szlovák, egy belgrádi bosnyák fizikus”, „Elég vegyes bazár”, „Mindannyian angolul beszélünk a fizikáról és soha szóba sem kerül, hogy kinek az apja kit gyűlölt és miért emigráltak egykori hazájukból.” „A köldöknézés a skizofrénia melegágya. Vagy az öntisztulásé. Kinek-

kinek hogy”, „Te esztéta vagy, bátyuska, a szépet keresed, én csak fizikus vagyok, de feltételezem, hogy nincs román, szlovák és szerb szépség. Ne a nőkre gondolj! Oké? Csak szépség van, vagy annak az ideája, ahogy a fizikának is törvényei vannak, amelyek univerzálisak. A szépség és a törvény a létezés univerzalitásában rejlik, s ha bárki parciálisan gondolkodik, nem tudom már, hogy mondják ezt magyarul, meghazudtolja az univerzális létezést”.

Negyedszázaddal később, hogy újra viszontláthattam unokaöcsémet (annak köszönhetően, hogy az előző évben egy web-oldalon megtaláltam a címét, s írtam neki egy rövid üzenetet, abban a reményben, hogy nincs szó névazonosságról, s felvettük a kapcsolatot, amit hosszas telefonbeszélgetések és egyeztetések követtek a találkozásunk előtt), aki az egyik vezető amerikai egyetem fizikaprofesszora lett, Passadénában, s olyan folyamatosan, lendületesen, meggyőzően érvelt a maga igaza mellett könyvtárszobámban, hogy nekem, aki mégiscsak a szavak embere vagyok, bizonyos értelemben és fokig a szófűzés mestere, elállt a lélegzetem, mert gyermekkori emlékeim szerint az unokaöcsém oly mértékben dadogott, hogy állandóan csúfoltuk őt. Csúfolódásunkért beárult a nagymamának, s mi nem haragudtunk rá, mert nem beárulós fajta volt, csak tehetetlen, s mivel legkisebb lévén képtelen lett volna megverni bármelyikünket is, a nagymamánál keresett időszakos menedéket. „Te ismerted az én anyámat, akit a testvéreivel együtt kitelepítettek a hortobágyi pusztába. A fagyos földeken dolgoztak, többek között rizst termesztettek az Alföldön. Térdig jártak a jéghideg vízben és ennek következtében lebénuult az anyám, négy éves voltam, amikor meghalt.” „Emlékszem rá, igazán szépasszony volt, göndör gesztenyebarna haj, félénk mosoly az ajkán, szívjóság. Mintha félt volna örülni, olykor mélabússá vált, érthetetlenül változott a kedélyállapota. Ma már megértem”. Olykor régiségvásárban fedezni föl megbarnult családi fényképen igazi szépasszonyokat, esküvői ruhában, s a több évtizedes múltból akár egy ilyen fényképpel is összetéveszthettem unokaöcsém anyját: a szépasszonyok sorsa egyformán banális vagy tragikus. „Az apám állítólag katonaszökevény volt, dezertált a jugoszláv határon át Olaszországba. Anyám a pesti garzonlakásban képtelen lett volna gondoskodni rólam. Bár az emlékek megszépítik a múltat, a falut, a nagyszülőket, a fákat és téged, akivel nyaranta együtt lehettem, de a nyomasztó világ miatt dadogtam.” „Nekem a gyorsbeszéd jutott osztályrészül. Mintha mindent azonnal el kellett volna mondanom. Hogy mit is, az lényegtelen”, „Még az egyetemen is elfogott a dadogás, ha izgultam egy vizsgán. Mivel árva voltam, nem bántottak. Külön figyeltek rám. Csak akkor múlt el, amikor Angliában ledoktoráltam és egy világhírű professzor maga mellé vett a departementjére.” „Nekem sosem múlt el a hadari beszédem, ilyen a vérmérsékletem. Egy pszichológusnő azt mondta, talán össze is omlana a személyiségem, ha nagyon lelassítanék”, „Idővel angolul könnyebb volt kifejezni magam, mint magyarul. A magyar nyelv olyan kacifántos, sorry, mindent szörnyen komplikáltan ír körül. Kaptam egy feladatot és borzalmasan komplikáltan magyaráz-

tam el a professzornak, hogy mit végeztem. Egyszer rám szólt, kolléga, please, azt mondja meg nekem, hogy igen vagy nem! Az ő departementjében tanultam meg angolul gondolkozni”. Miközben az emlékeim szerint erősen dadogó unokaöcsém elmondta a szavakkal birkózásának eredményét, pragmatikus szemszögből, egyszerűen dadogás vett erőt rajtam, mert én, a szavak és szófüzések mestere, egyáltalán nem tudtam ilyen pragmatikusan beszélni a saját hivatásomról, és ez szörnyen deprimált.

Vályi Lajoska is dadogott olykor, ha az apjával összeszólalkozott, vagy ha francia nagydolgozatot írtunk, s nem tudta pontosan lepuskázni az enyémről az igeragozást, izgatottságában kidugta a nyelvét és elvörösödött, pattanásai csúffá tették, mint tavaszi szeplők a fruskákat. A szünetben a tilalom ellenére rágyújtott a mellékhelyiség előterében, és hogy erőt vegyen dadogásán, éppolyan indulatosan és lendületesen mondta ki „bassza meg!”, mintha sosem lett volna gondja a beszédtempóval. Az én egykori padtársam az elit gimnáziumban, aki gyakorta szorongott az italos természetű apja miatt, évtizednél hosszabb időre eltűnt a látókörömből. Az a hír járta róla, hogy képtelen lévén elsajátítani a cicerói ékes-szólást, az ügyvédi hivatás helyett a nyugalmasabb közjegyzőséget választotta. „Noha lehettem volna tyúkperes ügyvéd, vagy egy állami gazdaság jogásza, egyikhez sem fűlött igazán a fogam. Ledolgoztam a nyolc órát, mint bármely más köz-hivatalnok, aki szinekúrának tartotta az állami posztját, villamossal hazazötykölődtem. Otthon elterülve a franciaágyon az asszony divatlapjait olvastam. Egykedvűen bámultam a kreol vagy szőke csontváz modelleket, ahogy valamelyik sztár divattervező, Armani, Versace, Gucci ruhakölteményeit és sálait mutogatják. Különösebb erőfeszítésnek semmi értelmét sem láttam, azt hittem, elvege-tálok a nyugdíjig. Esténként megnéztem a főműsoridőben vetített filmet, egy-egy focimeccset, megittam egy üveg sört. Margittal sehova sem jártunk. Nem kerestünk rosszul, csakhogy örökösen gyűjtötte a pénzünket valami meghatározatlan dologra. Az étkezést sem vittük túlzásba, emlékszem, szegény anyám kórházi menzáról hozott étkei is különbek voltak, mint a Margitéi”, „Magam is egy érettségiző öltönnyel kezdtem az önálló életet. Édes volt a szerzés, kedvlohasztó a lemondás”, „Margit többnyire a hálószobában keresztretjvényt fejtett, a saját maga varrta párnái között ült, dagadt lábát kinyújtotta a francia ágyon. Máskor horgolt, ki tudja hányadik asztalterítőjét, melyet a kolléganőinek ajándékozott névnapjukra, mert ajándéokra sem költöttünk. Örökösen megintett, a fejemhez vágta, hogy a kéztörlőt összetévesztettem a törölkendővel, nem hajtottam le a vécétetőt, lecsöpögtettem kávéval a hófehér abroszt, hagytam a kenyeret megszáradni a kosárban. Mindenféle idétlenséggel bosszantottam, s még élvezetemet is leltem abban, hogy bosszanthatom Margitot. Hirtelen meg is öregedett.” „Tudom jól, a kelletténél is jobban tudom, miről beszélsz. A feleségem negyvenedik születésnapján poharazgattunk, az együttlét éveit idéztük. Rosszkedvét iparkodtam oldani, a szörnyűséges emlékeket tompítani. Váratlanul azt mondta, volt idő,

amikor undorodtam, ha hozzám akartál érni, gyomorremegéssel feküdtem melled, mert az idegen nők illatát éreztem a testeden, vágyaidat más nők képei és hangjai táplálták. Mily döbbenetes, Anna is ugyanezt mondta a férje kapcsán. Egyiküket a másiktól értettem meg, utólag”. S hogy megértettem egyikből a másikat, s viszont, a két nő átlényegült, egyfajta szimbólumként jelent meg képzeletemben, Klímt-féle nőszimbólumokkal asszociáltam őket, erős erotikus vonzást kölcsönözve mindkettőjüknek; Anna volt maga a dráma, a feszültség, a jelenvalóság, a kiszámíthatatlanság, a feleségem a líra, a kiegyensúlyozottság, az emlékezés, az elrévülés. Ez a festői szimbólumban gondolkozás nem szolgálta lelki nyugalmamat, morális kétségeimet saját teremtményeimben láttam viszont. „Van, aki elválk egy másik nő miatt, van, akinek nem okoz gondot a kettős élet. Gusztus kérdése”, mondta egy hetvenéves kollégám, akinek adtam a véleményére, s hogy nem egészen volt járatlan a szerelmi szenvedélyben, egy másik megjegyzéséből következtettem, „a szerelmes férfi hitvesét megalázza egy nimfomániás nőcskével az ölekezése idején, a mértéktelen szenvedély hunytával gyűlölködve gondol a közönséges hentergésre, melyben nem sokkal korábban gyönyörét lelte, és szukának mondja kedvesét”.

„Az egyik reggel arra ébredtem, hogy végem van. Szívszorítást éreztem a mellkasomban, de az orvos semmi rendellenest nem talált. Életmódváltozást emlegetett.”, „Ismerős érzés, ez a démonokkal viaskodás. Már rég nem a nőinkről van szó, hanem a lelkünkben viaskodó daimonjainkról”, és felrémlt az Annával töltött első találkozás végtelen öröme, melyben egyfajta halhatatlanságot, múlhatatlanságot pillantottam meg, s hogy az ölekezést követően nem éreztem fájni végtagjaimat, hajlamos voltam Erosznak hálát mondani, holott tudtam, lelkiismeretem bosszút fog állni állhatatlanságomért. „Valamikor kilencvenkettő táján minden megváltozott az életemben. Már nem csak végrendeleteket hitelesítettem, de az ingatlanok adásvételét, földszerződéseket, kisebb-nagyobb vállalkozások létrejöttét és fölszámítását is elláttam kézjeggyemmel. A szerencse mellém pártolt. Margit vénséges vén hárpia lett, ráncos képe, galambósz haja, köszvénytől felpuffadt lába undorított. Hátrahagyva Pestet, hazapakoltam. Otthagytam házat, autót, mindent, boldoguljanak, ahogy tudnak. Benyújtottam a számlát az elvesztegetett évekért. A pénzemért elvárom, hogy a kedvemet lessék”.

Vályi Lajoskával időnként találkoztam a belváros valamelyik kávézójában, mindig elegáns öltönyökben feszített, ellensúlyozandó lelkében az italos természetű apa vasutas egyenruhájának kopottságától és fösvény felesége vásárolta konfekcióöltönyök szegényességétől való undorát. „Még hogy nem a ruha teszi az embert”, gondoltam, s hogy az elegánsan öltözött ötvenes férfit szemléltem, süttött róla az önbizalom, a megelégedettség, a huszonéves Stendhal kétségbeesett vallomásai rémlettek föl az apanázsát visszatartó gyűlöletes apáról, és szegényes öltözete okán támadt féltékenységről a nők társaságában. Hogy a magával sorsával elégedett közjegyző barátom önképét és önmagáról kiállított bizonyítványát

elemeztem, a jogászi körmönfonságot nélkülöző beszédét és száraz stílusát boncolgattam, kiméret és határozott gesztusait görcső alá vettem, egyszeriben őrlőnek tűnt a kelet-európai értelmiség hazugsága a krisztusi szegénységről, minek háttérében az elmúlt néhány száz év szegénysége, reménytelensége, döllyfe és messiáshite rejtezett. Mily eredményesen verték belénk a szegénység méltóságát, a lemondás és önfeladás szükségszerűségét, a becs- és bírvágy szégyentelenségét, a siker gyanúságát, nehogy elhiggyük, hogy a tehetség, a munka, a szorgalom természetes velejárója a polgári jólét. „Igazad van Annácska, némely kiváló tehetségünket inkább kucsmás parasztnak, éhező proletárnak állítottak be, csak-hogy életművük fogyasztható legyen. Megtagadták tőlük az esztétikai érzékenységet, az érzéki finomságát, a műveltségesszéményt, az igényességet. Mintha mindez a bűn melegágya volna”, mondtam kedvesemnek, hogy eltűnődtem kiállítássterveim, s nem igyekeztem megfosztani magam a jólét némely velejárójától, a szivarozástól, a könyv- és műtárgygyűjtéstől, a gyapjúöltönyöktől, a választékos önkifejezéstől, a szebbik nem élvezetétől. Nem irigykedtem Lajoska vagyonára, megelégedtem bizonyos tartalékkal, mely lehetővé tette életem megvalósítását.

Lajoska magához vette az édesanyját, aki az italos férj halála után nem sokkal leesett a lábáról, a szíve is rendetlenül kalimpált, a fölpuhadt lábai sem bírták a súlyos testet, úgyhogy toloszékhez kötve élt. Főállású ápolónőt fogadott mellé, meleg ételt hordatott nekik egy közeli kifőzdéből, s esténként, ha otthon maradt velük, közösen nézték a televíziót. „A házamat úgy építtetem, hogy anyámat könnyen lehessen tologatni a szobák közti folyosókon, hogy ki tudjon menni a kertbe a madarakat, no meg a kedvenc Milu macskáját nézegetni vadászat közben. Az unokáját imádja, csak akkor orrol rá, ha förtelmesen beszél velem. De a bűdös kis bestia mindig leveszi a lábáról, s anyám hajlandó lenne az egész nyugdíját odaadni neki. Ellentétben Margittal, az én Zsófi lányomnál nem áll meg a pénz, a Dárius kincsét is elkölte”. A városi virilista listán igen csak előkelő helyet elfoglaló Vályi közjegyző úrnak a nyelvüket öltögető lányoknál időzésen túl, volt egy másik szenvedélye is, saját bevallása szerint fél tucat lakást vásárolt össze a belvárosi részen, a huszadik század elején épített szecessziós vagy neobarokk stílusú bérházakban, s csak az egyiket használta irodaként, a többi kiadta vállalkozóknak vagy ügyvédeknek. Egyszer kávézgatás közben elkottyintotta, hogy a Balaton partján és a horvát tengerparton is van háza, ahova magával viszi nyaralni a titkárnőjét (gyakorta váltogatta őket, mert idővel, ahogy mondta „vérszemet kaptak és követelöztek”), vagy egy-egy nyelvét öltögető kis kurtizánt, akik feledtették vele az egykoron pattanásos képű és gátlásos fiú csalódásait, melyek, hogy egy-egy rémálmában visszaköszöttek, s emlékezetébe idézték a dohos, salétromos ház nyomorúságát, a céltalanul tengetett fővárosi éveket, olyasfajta életvettséget váltottak ki belőle, hogy elpazaroltnak tekintett minden egyes napot, melyet nem élvezett ki valamilyen módon. „Valamelyik este betértem munka

után kedvenc sörözőmbe. A pultnál egy magába roskadt fiatalasszony ivott szomorúan, egymás után gyújtott rá, látszott rajta, hogy nincs szokva a töményhez, kortyonként itta és összerezsent tőle. Rosszkezdvét mélyítette az alkohol. Meghívtam egy italtra, és közömbös figyelmességgel hallgattam vég nélküli panaszát, aznap rúgták ki munkahelyéről a gyermekét egyedül nevelő titkárnőt. Hazakísértem, s a kapualjban tettem a magamévá, egyszerű kielégülés volt, különösebb öröm nélkül”. A szája szegletében fehér lepedéket láttam kiülni, mint sót a szaharai tengervízben.

„Oké, én minden napomat élvezem, ha huszonhat vagy harminc órából állna egy nap, az is kevés volna a számomra. Naponta négy órát alszom. Egy indiai szerint ennyi épp elég az embernek. A többit az egyetemen töltöm researche-csel. Mások azért küzdenek Amerikában, s az egyetemen is, hogy még nagyobb házuk, még jobb autójuk legyen, a gyerekekkel Hawaira vagy a Bali-szigetekre menjenek nyaralni. A munkám egyben a hobbim is, nem értem miért fizetnek annyi pénzt azért, hogy azt csinálom, amit szeretek. Értsd jól, oké, nem vagyok idióta, csak szeretnék visszaadni valamennyit az emberiségnek abból, amit a szórakozásomra és reaserche-ömre költ. Talán tíz éve nem voltam szabadságon. Arra sem maradt időm, hogy egy asszonyt találjak magamnak. Belátom, egy kopaszodó, pocakos, workoholic pofa, mint amilyen én vagyok, ha egy fiatal lányt szeretne meg, nem maradna elég ideje rá. Ha egy harmincas elvált asszonyt találna, hozná magával más neveletlen gyermekeit, ebből a boldogságból nem kérek. A negyvenen túli amerikai nők olyan szörnyűségesen kövérek, rondák, betegesek, hogy, Majd meglátjuk, mi lesz. Egyelőre be kell fejeznem egy internacionális projectet, a többi kollégám állása függ a sikerétől”, mondta az unokaöcsém, s irigykedve nézte a kávézó terasza előtt sétáló csinos, fiatal magyar nőt, s lemondóan legyintett tömzsi kezével, amikor választásra buzdítottam. „Nincs arra időm, hogy állandóan hazarepüljek az anyósomhoz. Nem azért teremtettem egzisztenciát, hogy a múlttal, az emlékekkel foglalkozzam. A nagyszüleink felmenői sem érdekelnek, felőlem születhettek akárhol is, Erdélyben, ahogy mondtad, vagy Kukutyinban. Az egyetemi évek nyomasztó atmoszféráját, a Kádár-rendszer hazugságait, a napi gyűlölködést a politikusokra bízom. Nekem ott a laboratóriumom és az univerzum, elég feladatom van, egy életre”. Az unokaöcsémnek nem szóltam az én Annámról, magába fogadásának megunhatatlan gyönyörűségeiről, sem arról, hogy bár az én tanszékemen oktatók sorsa is részben a sikeres kutatásainktól függ, részben pedig a saját ambíciójuktól, s az én ambíciómat egészen leköti Anna megtartása és öregedésem jeleinek a tanulmányozása, mintha e jelek lajstromba szedésének sikerétől függene önértékelésem és a jövőm meghatározása. Próbáltam megfejteni a megannyi magyar átokról hallani sem akaró unokaöcsém magabiztosságát, s azt az idealista vagy romantikus elszántságát, hogy az emberiségnek akar szolgálni, s egyre izgatottabb lettem, nyugtalan, kivert a veriték, a közös jellemvonások hátterében felderengett, hogy mindketten az anyánknek

akarunk megfelelni, egy idealizált anyaképet vizionáltunk magunk elé, s ez az idea, mint valamiféle ósanya örökké gyermekké tesz bennünket, védtelenné, kiszolgáltatottá, szemérmes istenkeresővé, s végtelen magányosságunkat munkamániánkban és képzelgéseinkben rejtjük el, elrövidülünk, elragadtatottá válunk, az anyaisten hűséges szolgálójává. „Munkamániával megvert múmia vagyok csupán”.

S arról sem szóltam neki, hogy épp akkoriban, hogy negyedszázad év múltán újra találkoztunk, elhatároztam, hogy talán az öregedés művészetéről írok egy könyvet, mint Erik Fromm, vagy talán az önzőség és hiúság jellemet meghatározó szerepéről írok Sartre *Az Ego transzcendenciája* nyomán egy tanulmányos művészregényt, vagy esetleg a művészek öregkori alkotásairól írok egy terjedelmesebb könyvet, nem feltétlenül tudományos szemszögből, inkább afféle esszé-kötetet, melyben a saját megfigyeléseim, a saját tapasztalataim és az alkotásokból kihüvelyezett törvényszerűségek olyan szépen egybemosódnak, mintha a kötet maga is műalkotássá kívánna válni.

